

MARTA PASZEK

 <http://orcid.org/0000-0002-8143-645X>

Rzeszów

Oficerska Szkoła Prawnicza (1948—1954) — postulaty badawcze

Wraz ze zmianą sytuacji politycznej w Polsce po drugiej wojnie światowej komuniści, pretendujący do całkowitego przejęcia władzy i wprowadzenia nowego ustroju społeczno-politycznego, postawili przed wymiarem sprawiedliwości nowe zadania. Dla sądownictwa przewidziano rolę narzędzia w walce z przeciwnikami politycznymi. W sierpniu 1946 r. Bolesław Bierut mówił w sposób zawołany: „Sądownictwo jest jednym z najważniejszych organów państwa demokratycznego — zwłaszcza w okresie napiętych walk społecznych, jakie przeżywamy. Sumienna wnikliwość składu sądującego [...] jest [...] warunkiem sprawiedliwego wyroku i wypełnienia obowiązku, które państwo powierza sędziom w walce o wychowanie społeczne i wyeliminowanie elementów przestępczych, kładąc tamę rozwojowi społecznemu w duchu demokratycznym”¹.

Przy tak sformułowanych zadaniach wymiaru sprawiedliwości najważniejszym czynnikiem w polityce personalnej była dyspozycyjność sędziów i prokuratorów. Jednym ze sposobów zapewnienia sobie posłusznych wykonawców polityki partii było wprowadzenie do organów wymiaru sprawiedliwości osób

¹ Cyt. za: J. Poksiński: „*My, sędziowie, nie od Boga...*” *Z dziejów Sądownictwa Wojskowego PRL 1944—1956. Materiały i dokumenty*. Warszawa 1996, s. 32. Powtarzając za Bolesławem Bierutem, Leon Chajn tak pisał o zadaniach sądownictwa: „od sądu Demokratycznej Polski oczekujemy surowych wyroków dla tych, którzy stoją na drodze do postępu, dla tych którzy przeszkadzają w zapanowaniu na świecie wzniosłych haseł wolności i równości”. Zob.: Idem: *Trzy lata demokratyzacji prawa i wymiaru sprawiedliwości*. Warszawa 1947, s. 77.

szkolonych według wzorów odrzucających europejską kulturę prawną — sędziów i prokuratorów „nowego typu”.

Dzięki publikacjom przede wszystkim Adama Lityńskiego², Marcina Zaborskiego³, Piotra Kładoczno⁴ mamy znaczną wiedzę o kształceniu prawników w początkach Polski Ludowej. Wciąż jednak wiele zagadnień z zakresu szkolenia „nowego typu” sędziów i prokuratorów wymaga dalszych badań. Jednym z tematów badawczych zasługujących nawet na własną monografię jest Oficerska Szkoła Prawnicza (dalej: OSP).

OSP została utworzona rozkazem nr 095/org. wydanym dnia 19 maja 1948 r. przez Ministra Obrony Narodowej⁵, z inicjatywy Departamentu Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej (dalej: DSS MON)⁶. W zamyśle jej twórców była średnią szkołą prawniczą, która miała na celu przekazywać jedynie minimum kwalifikacji prawniczych niezbędnych do wykonywania zawodu sędziego i prokuratora⁷. Powody jej utworzenia określił M. Zaborski, wskazując na uzasadnienie ideologiczne i praktyczne powołania OSP⁸. W dotychczasowej literaturze przedmiotu nie próbowano jednak odpowiedzieć na pytanie, z jakich powodów szkoła powstała dopiero w 1948 r. Potrzeba kształcenia „nowych” kadr i utworzenie OSP były ściśle związane z powołaniem

² A. Lityński: *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*. Białystok 1999, s. 139—145, 164—165; Idem: *Organizacja wymiaru sprawiedliwości oraz prawo sądowe*. W: M. Kalas, A. Lityński: *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2000, s. 222—225, 232; Idem: *Historia prawa Polski Ludowej*. Wyd. 5. Warszawa 2017, s. 38—40, 48—49.

³ M. Zaborski: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej*. „Palestra” 1998, nr 1—2; 3—4; 5—6; 7—8; Idem: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze systemu komunistycznego. U źródeł zła...* Red. R. Bäcker, P. Hübner. Warszawa 1997, s. 121—152.

⁴ P. Kładoczny: *Kształcenie prawników w Polsce w latach 1944—1989*. „Studia Iuridica” 1998, T. 35, s. 89—113.

⁵ A. Kochański: *Polska 1944—1991. Informator historyczny*. T. I: *Podział administracyjny. Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1944—1956)*. Warszawa 1996, s. 237; P. Kładoczny: *Kształcenie prawników...*, s. 103; M. Zaborski: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej*. Cz. III: *Oficerska Szkoła Prawnicza*. „Palestra” 1998, nr 5—6, s. 133.

⁶ W tym samym czasie szef Departamentu Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej [dalej: MON] płk Henryk Holder także w inny sposób próbował zapewnić dopływ do wojskowego wymiaru sprawiedliwości „odpowiednich” kadr. Polecał szefom sądów i prokuratur wojskowych przedstawiać wnioski o mianowanie na stanowiska aplikantów i asesorów podległych im kierowników sekretariatów i sekretarzy, którzy „dają gwarancję należytego wykonywania obowiązków oficera służby sprawiedliwości”. Rozkaz nr 4/48 szefa Departamentu Służby Sprawiedliwości MON płk. Henryka Holdera z dnia 20.05.1948 r. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej [dalej: AIPN], zespół WSR Warszawa, sygn. 945/84, k. 28.

⁷ L. Łustacz, J. Muszyński, R. Pierzchlewski: *Szkolenie kadry oraz działalność naukowa i wydawnicza*. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1963, nr specjalny, s. 145—146.

⁸ M. Zaborski: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej*. Część III..., s. 131.

— rozkazem nr 023/org. z dnia 20 stycznia 1946 r.⁹ — wojskowych prokuratur i sądów rejonowych¹⁰.

Dlaczego więc w 1946 r. nie nastąpiło sformowanie OSP? Tym bardziej, że już w końcu 1945 r. Marian Muszkat¹¹ — ówczesny wiceprezes Najwyższego Sądu Wojskowego — na łamach prasy wypowiadał się o potrzebie szkolenia kandydatów na sędziów i prokuratorów w szkołach średnich¹². Jakie względy zdecydowały, że dopiero ponad dwa lata później powołano OSP? Co warte odnotowania, utworzenie OSP jest czasowo skorelowane z powstaniem Centralnej Szkoły Prawniczej im. Teodora Duracza (na podstawie zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 maja 1948 r.¹³). Ta koincydencja zapewne nie jest przypadkowa i również powinna być przedmiotem refleksji badaczy. Należy zastanowić się, jaki wpływ na decyzje o powstaniu szkół miały ówczesne względy polityczne, stosunki międzypartyjne — między Polską Partią Robotniczą (dalej: PPR), Polską Partią Socjalistyczną (dalej: PPS) a Polskim Stronnictwem Ludowym (dalej: PSL). Czyżby dopiero w połowie 1948 r., tuż przed zjednoczeniem PPR i PPS, stworzył się odpowiedni klimat do rozpoczęcia procesu wymiany przedwojennych prawników na sędziów i prokuratorów „nowego typu” poprzez powołanie szkół prawniczych? Należy przypomnieć, że wprowadzenie dekretu z dnia 22 stycznia 1946 r. o wyjątkowym dopuszczeniu do obejmowania stanowisk sędziowskich, prokuratorskich i notarialnych oraz do wpisywania na listę adwokatów poprzedzone było zdecydowanymi protestami posłów PSL¹⁴. Co zmieniło się w ciągu tych dwóch lat? Zagadnienie szkolenia prawników było zapewne omawiane na szczeblu centralnym PPR. Pogłębiona kwerenda archiwalna mogłaby ujawnić fakt prowadzenia dyskusji, jej zakres oraz przebieg, co pozwoliłoby udzielić odpowiedzi na te pytania.

Jaki wpływ na powstanie OSP miała wewnętrzna sytuacja polityczna kraju w 1948 r., tj. pokonanie przez władzę zbrojnego podziemia antykomunistycz-

⁹ Centralne Archiwum Wojskowe [dalej: CAW], sygn. IV.501.1/A.150, k. 56—58 (oryginał rozkazu — egz. nr 1); sygn. IV.501.1/A.149, k. 64—66 (odpis rozkazu — egz. nr 2). Rozkaz został opublikowany jako aneks nr 2 do: M. Zaborski: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 142—145.

¹⁰ Idem: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część III...*, s. 132—133; Idem: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 129.

¹¹ K. Szwaagrzyk: *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce 1944—1956*. Kraków—Wrocław 2005, s. 382.

¹² M. Muszkat: *O reorganizację studiów prawa*. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1945, nr 3—4, s. 249—251.

¹³ M. Zaborski: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część II: Centralna Szkoła Prawnicza im. Teodora Duracza i Wyższa Szkoła Prawnicza im. Teodora Duracza*. „Palestra” 1998, nr 3—4, s. 106.

¹⁴ Idem: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część I: Średnie szkoły prawnicze*. „Palestra” 1998, nr 1—2, s. 81—82.

nego? Walka z ugrupowaniami niepodległościowymi była prowadzona również przy pomocy sądów. W tym kontekście należy podkreślić, że skomplikowane, często grupowe sprawy karne dotyczące działalności „nielegalnych” organizacji były rozpoznawane przez wojskowe sądy rejonowe, w których orzekali dobrze wykształceni sędziowie — absolwenci przedwojennych studiów prawnych. W 1948 r. władza komunistyczna już ich nie potrzebowała, więc można ich było zastąpić młodymi prawnikami edukowanymi w Polsce Ludowej. Wydaje się, że wiemy na ten temat wiele, ale warto zagadnienie to poddać pogłębionym badaniom i analizom.

Stosunkowo dużo wiemy o kryteriach doboru kandydatów do OSP. Według odgórnych wskazówek mogły nimi być osoby w wieku 25—35 lat, które pochodziły z rodzin chłopskich i robotniczych oraz posiadały skierowanie od organizacji społecznej lub partii politycznej¹⁵. Instrukcja zatwierdzona przez Sekretariat Biura Organizacyjnego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KC PZPR) w dniu 2 kwietnia 1951 r. określała pożądaną liczbę kandydatów pochodzenia robotniczego na ponad 75%, natomiast chłopskiego na około 20%. W sposób zdecydowany preferowano członków PZPR, którzy mieli stanowić 70% kandydatów. Pozostałych (30%) zamierzano dobrać z aktywistów Związku Młodzieży Polskiej¹⁶. Chętni do OSP przechodzili ostrą selekcję prowadzoną w DSS MON i Departamencie Personalnym MON. Dobór kandydatów o odpowiedniej postawie politycznej przeprowadzany był przy współpracy z przedstawicielami wojskowych prokuratur rejonowych, urzędów bezpieczeństwa publicznego i komitetów partii¹⁷. Przedstawiciele tych instytucji tworzyli komisje kwalifikacyjne, które wydawały opinie o kandydatach do OSP, przesyłane następnie do szefa DSS MON. Wydaje się zasadne podjęcie dalszych pogłębionych badań odnośnie do kryteriów, którymi kierowali się członkowie komisji, kwalifikując lub odrzucając poszczególnych kandydatów¹⁸.

Podstawowa nauka w OSP była prowadzona w ramach dziesięciomiesięcznych, a następnie dwunastomiesięcznych kursów stacjonarnych, podczas których

¹⁵ J. Poksiński: „*My, sędziowie, nie od Boga...*” *Z dziejów...*, s. 29; P. Kładoczny: *Kształcenie prawników...*, s. 104.

¹⁶ *Instrukcja zatwierdzona 2 kwietnia 1951 r. przez Sekretariat Biura Organizacyjnego KC PZPR dot. naboru aktywu do aparatu politycznego wojska i werbunek do szkół oficerskich*. W: *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944—1956*. Oprac. J. Poksiński, A. Kochański, K. Persak. Warszawa 2003, s. 248. Przykładowo zob. AIPN, sygn. 2174/6574,teczka akt personalnych Władysława Sygneta (1783/90/3588), k. 4; AIPN Katowice, sygn. 542/392,teczka akt personalnych Tadeusza Urbana (1571/05), k. 4.

¹⁷ M. Zaborski: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, 131; Idem: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Cz. III...*, s. 134.

¹⁸ AIPN, sygn. 2174/7059,teczka akt personalnych Henryka Urbanowicza (1840/94/2347), k. 188.

elewi podlegali skoszarowaniu¹⁹. Czas trwania edukacji w średnich szkołach prawniczych Ministerstwa Sprawiedliwości był podobny i ostatecznie — po kilku zmianach w tym zakresie — wynosił 10—12 miesięcy (szkolenia prokuratorskie) lub 14 miesięcy (kursy sędziowskie)²⁰. Oprócz szkoleń w trybie stacjonarnym, OSP oferowała również kursy eksternistyczne dla czynnych zawodowo oficerów oraz kursy wyszkolenia, przeszkolenia²¹ i kurs doskonalenia oficerów²². Program nauczania podzielono na 4 grupy przedmiotów — prawnicze, polityczno-wychowawcze, ogólne i wojskowe — szczególną wagę przykładając do szkolenia politycznego kursantów²³.

¹⁹ M. Zaborski: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 132, 135; Idem: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Cz. III...*, s. 135.

²⁰ P. Kładoczny: *Kształcenie prawników...*, s. 98.

²¹ Na pięciomiesięcznym kursie przeszkolenia oficerów wykładano zaledwie 7 przedmiotów: wyszkolenie polityczne, teoria państwa i prawa, prawo karne materialne, procedura karna, prawo państwowe i administracyjne, regulaminy, sporządzanie pism procesowych. Zob. AIPN, sygn. 2174/2149,teczka akt personalnych Bazylego Mielnika (1507/72/213), świadectwo ukończenia Oficerskiej Szkoły Prawniczej wystawione dnia 29.03.1952 r., k. 120.

²² L. Łustacz, J. Muszyński, R. Pierzchlewski: *Szkolenie kadry...*, s. 145. Podczas tego kursu uczono takich przedmiotów, jak: ekonomia polityczna, podstawy marksizmu-leninizmu, prawo karne materialne, prawo karne procesowe, wyszkolenie taktyczne, wyszkolenie strzeleckie, wyszkolenie fizyczne, regulaminy, musztra. Zob. AIPN, sygn. 2174/6574,teczka akt personalnych Władysława Sygneta (1783/90/3588), świadectwo ukończenia Kursu Doskonalenia Oficerów w Oficerskiej Szkole Prawniczej, k. 151.

²³ W roku szkolnym 1948/1949 wykładano następujące przedmioty prawnicze: podstawowe pojęcia prawa, prawo karne, proces karny wraz z więziennictwem, prawo administracyjne, ustroj sądów i prokuratury, prawo cywilne, prawo pracy, regulamin urzędowy sądów i prokuratury, metodyka prokuratorskiego nadzoru ogólnego, kryminologia oraz kryminalistyka. Na zajęcia wojskowe składały się: wyszkolenie bojowe, wyszkolenie strzeleckie, wychowanie fizyczne, musztra, terenoznawstwo, regulaminy służby wewnętrznej, wyszkolenie chemiczne oraz inne rodzaje broni. W ramach kształcenia ogólnego uczono logiki, języka polskiego i literatury. Kursy polityczno-wychowawcze prowadzono pod nazwą „wyszkolenie polityczne”. Zob. przykładowo: AIPN, sygn. 2174/8121,teczka akt personalnych Andrzeja Makowicza (1201/66/138), świadectwo ukończenia Oficerskiej Szkoły Prawniczej, k. 59; AIPN, sygn. 2174/6574,teczka akt personalnych Władysława Sygneta (1783/90/3588), świadectwo ukończenia Oficerskiej Szkoły Prawniczej, k. 154. W latach 1949—1951 kształcono następujących przedmiotów: prawo karne materialne, prawo karne procesowe, podstawowe pojęcia prawa, prawo państwowe i administracyjne, prawo cywilne, prawo spółdzielcze, prawo handlowe, prawo pracy, proces cywilny, regulaminy urzędowania wojskowych sądów i prokuratur, kryminalistyka, wyszkolenie polityczne, wyszkolenie taktyczne, wyszkolenie strzeleckie, musztra, wyszkolenie fizyczne, regulaminy służby wewnętrznej, terenoznawstwo, tajne dowodzenie, wyszkolenie kwatermistrzowskie, język polski i literatura, język rosyjski, matematyka oraz logika. Zob. przykładowo: AIPN Katowice, sygn. 542/392,teczka akt personalnych Tadeusza Urbana (1571/05), świadectwo ukończenia Oficerskiej Szkoły Prawniczej, k. 41; AIPN, sygn. 2174/7059,teczka akt personalnych Henryka Urbanowicza (1840/94/2347), świadectwo ukończenia Oficerskiej Szkoły Prawniczej, k. 186. W roku szkolnym 1951/1952 elewi Oficerskiej Szkoły Prawniczej uczyli się: prawa karnego materialnego, prawa karnego procesowego, teorii państwa

Ciekawym zabiegiem byłoby dokonanie porównania programów nauczania OSP z programami szkół prawniczych Ministerstwa Sprawiedliwości (szczebla średniego i centralnego). Przykładowo, na prowadzonym 14-miesięcznym kursie sędziowskim w „cywilnej” średniej szkole prawniczej z 2000 godzin nauki tylko 55% zajęć przewidziano na przedmioty prawnicze²⁴, pozostałe godziny rozdysponowano między przedmioty ogólnokształcące i polityczno-społeczne²⁵. Warto byłoby również przeprowadzić analizę programu i metod nauczania OSP z innymi oficerskimi szkołami wojskowymi, np. z Oficerską Szkołą Piechoty nr 2, czy Szkołą Oficerów Polityczno-Wychowawczych. Celem takiego badania byłaby próba odpowiedzi na pytania: na ile OSP była szkołą prawniczą, a na ile wojskową? W jakim zakresie OSP była szkołą polityczną? Wszak miała wykształcić sędziego „ludowego”, broniącego nowego porządku społecznego i ustroju politycznego. Jak podkreślił minister sprawiedliwości Henryk Świątkowski „sądy w Polsce Ludowej są jednym z narzędzi dyktatury proletariatu zmierzającej do zdławienia oporu klas wyzyskujących i utrwalenia podstaw ustroju socjalistycznego”²⁶. Ignacy Iserles pisał zaś, że „chcąc wykształcić nowy typ prawnika, sędziego lub prokuratora ludowego [...] winniśmy [...] dać słuchaczom mocną, ideowo-polityczną podbudowę teoretyczną, wpoić w słuchacza marksistowsko-leninowską zasadę klasowości, partyjności, nauki i wymiaru sprawiedliwości, związać go z życiem i potrzebami naszego państwa ludowego i mas ludowych”²⁷.

Biorąc pod uwagę, że OSP miała za zadanie indoktrynować elewów, by byli zależnymi prokuratorami i zawistymi sędziami, warto podjąć badania na temat, w jakim zakresie Główny Zarząd Polityczno-Wychowawczy Wojska Polskiego (dalej: WP), a następnie Główny Zarząd Polityczny WP (dalej: GZP WP) wpływał na proces kształcenia, programy szkolenia, treści podręczników czy dobór tematów na zajęciach. Interesująca byłaby również analiza, jaki był wpływ tej instytucji na dobór wykładowców i wychowawców, jak również nabór kandydatów do OSP. Przykładowo, sprawa naboru do Fakultetu Wojskowo-Prawniczego Akademii Wojskowo-Politycznej im. Feliksa Dzierżyńskiego była przedmio-

i prawa, prawa cywilnego, wykszolenia politycznego, regulaminów, terenoznawstwa, musztry, wykszolenia fizycznego, wykszolenia taktycznego, wykszolenia strzeleckiego, tajnego dowodzenia oraz języka polskiego. Zob. przykładowo: CAW, sygn. 643/61/136, teczka akt personalnych Zygmunta Smolińskiego, świadectwo ukończenia Oficerskiej Szkoły Prawniczej, k. 11.

²⁴ P. Kładoczny: *Kształcenie prawników...*, s. 99; M. Zaborski: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część I...*, s. 86—87.

²⁵ I. Iserles: *O programach szkół sędziowskich i prokuratorских*. „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1950, nr 4, s. 34; P. Kładoczny: *Kształcenie prawników...*, s. 99.

²⁶ *Konferencja sędziów-absolwentów Szkół Prawniczych*. „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1950, nr 5, s. 59.

²⁷ I. Iserles: *O programach szkół sędziowskich...*, s. 35.

tem zarządzenia szefa GZP WP²⁸. Czy podobnie było w przypadku naboru do OSP? Pytanie wydaje się zasadne, tym bardziej, że w marcu 1951 r. Biuro Polityczne KC PZPR nakazywało przeprowadzenie naboru do OSP 80—100 członków partii²⁹.

Nic nie wiemy na temat roli i działalności organizacji partyjnej w funkcjonowaniu Oficerskiej Szkoły Prawniczej, wpływu Podstawowej Organizacji Partyjnej na program nauczania w OSP, wychowanie ideologiczne czy kształtowanie preferowanych postaw wśród słuchaczy. Nie znamy korelacji między prowadzonymi kursami prawniczymi a szkoleniem politycznym³⁰.

Nie znamy również struktury organizacyjnej OSP. Nie wiemy, czy wzorowano ją na Centralnej Szkole Partyjnej³¹, czy Centralnej Szkole Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego³² działających już od 1945 r., czy może istniało pewne podobieństwo między OSP a Centralną Szkołą Prawniczą im. T. Duracza i średnimi szkołami prawniczymi powołanymi przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Na ile OSP była strukturalnie tożsama z innymi szkołami oficerskimi WP, jak Centralna Szkoła Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Łodzi, Wyższa Szkoła Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Rembertowie czy Oficerska Szkoła Piechoty nr 2 w Jeleniej Górze (mieściła się obok siedziby OSP)? Interesujące byłyby badania dotyczące powiązania OSP z armią, zależność od dowództwa okręgu wojskowego, w którym siedzibę miała szkoła. Czy OSP była typową jednostką wojskową? Czy podlegała tym samym przepisom i regulaminom, co pozostałe jednostki wojskowe?

Nie należy zapominać, że zgodnie z uchwałą Biura Politycznego KC PZPR z marca 1951 r. do OSP polecano skierowanie na przeszkolenie prawnicze 60 oficerów politycznych i liniowych z Wojska Polskiego, Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wojsk Ochrony Pogranicza³³. Minister Konstanty Rokossowski w celu wykonania tej uchwały polecił dowódcom okręgów wojskowych oraz rodzajów sił zbrojnych (Wojsk Lotniczych i Marynarki Wojennej) zorganizować komisje kwalifikacyjne, które miały przeprowadzić nabór kandydatów „spośród partyjnie aktywnych, o skryształizowanym obliczu ideologicznym, zahartowanych w walce klasowej oficerów, których poziom polityczny i rozwój umysłowy uza-

²⁸ A. Ciupiński: *Działalność Fakultetu Wojskowo-Prawniczego Akademii Wojskowo-Politycznej im. Feliksa Dzierżyńskiego w latach 1953—1956*. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1984, nr 4, s. 448.

²⁹ *Uchwała Biura Politycznego KC PZPR z 20 marca 1951 r. o pracy organów służby sprawiedliwości w wojsku*. W: *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska...*, s. 242.

³⁰ Por. I. Iserles: *O programach szkół sędziowskich...*, s. 36.

³¹ Szerzej na jej temat: B. Cichocki, K. Józwiak: *Najważniejsze są kadry. Centralna Szkoła Partyjna PPR/PZPR*. Wstępem opatrzyli M. Kula, R. Turkowski. Warszawa 2006.

³² Szerzej na jej temat: K. Lesiakowski: *Centralna Szkoła Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1945—1947*. Łódź 2017.

³³ *Uchwała Biura Politycznego KC PZPR z 20 marca 1951 r. o pracy organów służby sprawiedliwości w wojsku*. W: *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska...*, s. 242.

sadnia skierowanie — po krótkoterminowym przeszkoleniu — na samodzielne stanowiska sędziów i prokuratorów wojskowych³⁴.

Znamy nazwiska komendantów (Aleksander Demner³⁵ i Jerzy Modlinger³⁶), zastępców komendanta (Roman Rawicz, Leon Łustacz)³⁷, zastępców komendanta ds. polityczno-wychowawczych (Alfred Tragarz, Stanisław Piłaciński³⁸, Romuald Nalewaj)³⁹, jak również wykładowców OSP — w większości sędziów Najwyższego Sądu Wojskowego i prokuratorów Naczelnej Prokuratury Wojskowej⁴⁰. Niedookreślone pozostają wymagania stawiane kierownictwu szkoły i wykładowcom. W jaki sposób wybierano kadrę szkoły? M. Zaborski wskazał, że wykładowców wyznaczał osobistym rozkazem szef DSS MON, płk Henryk Holder⁴¹. Czym się kierował? Czy na jego decyzje mieli wpływ decydenci partyjni szczebla centralnego, doradcy sowieccy, organizacja partyjna funkcjonująca w OSP czy oficerowie Informacji Wojskowej (dalej: IW)? Odpowiedzi na te pytania może przynieść jedynie kwerenda źródeł archiwalnych.

Istotnym problemem badawczym pozostaje również zagadnienie wpływu IW na funkcjonowanie szkoły. Nie wiemy, jaki rzeczywisty wpływ mieli oficerowie IW na dobór kandydatów do OSP. W jakim zakresie prowadzono inwigilację słuchaczy i wykładowców szkoły? Jak działania operacyjne podejmowane przez oficerów IW wpływały na proces nauki słuchaczy w OSP? Jaki wpływ oficerowie IW mieli na skierowania poszczególnych absolwentów do konkretnych sądów i prokuratur? W jaki sposób wywierali wpływ na dalszą karierę abiturientów OSP?

Nadal nie znamy dokładnej liczby absolwentów OSP. Posługujemy się jedynie liczbami szacunkowymi. Według różnych autorów OSP w ciągu całego okresu

³⁴ Rozkaz Ministra Obrony Narodowej nr 0064/MON z dnia 11.07.1951 r. CAW, GZP, sygn. IV.502.2/A.640, k. 792—793; J. Poksiński: „*My, sędziowie, nie od Boga...*” *Z dziejów...*, s. 29.

³⁵ M. Zaborski: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część III...*, s. 133; Idem: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 131; K. Szwagrzyk: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 473—474.

³⁶ M. Zaborski: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część III...*, s. 133; Idem: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 131; K. Szwagrzyk: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 474—475.

³⁷ M. Zaborski: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część III...*, s. 133; Idem: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 131.

³⁸ K. Szwagrzyk: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 475.

³⁹ M. Zaborski: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część III...*, s. 134; Idem: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 131.

⁴⁰ Idem: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część III...*, s. 136—137; Idem: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 133—134.

⁴¹ Idem: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część III...*, s. 136; Idem: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 133.

jej działalności ukończyło około 600 abiturientów⁴² lub nawet około 1 000 osób⁴³. Nie wiemy również, ilu dokładnie absolwentów zasiliło kadry sądów wojskowych czy prokuratur, a ilu pracowało w administracji sądowej. Dla porównania, spośród 1 130 osób, które ukończyły średnie szkoły prawnicze, 95,6% absolwentów rozpoczęło pracę w wymiarze sprawiedliwości, w tym około 44% w sądach⁴⁴.

Najbardziej istotne wydają się badania prozopograficzne obejmujące wszystkich absolwentów OSP. Dalszych pogłębionych studiów wymagają odpowiedzi na pytania: skąd pochodzili słuchacze OSP? Jakie było ich pochodzenie społeczne? Jaki był ich wiek, gdy zostali skierowani do szkoły? Jakie mieli wykształcenie przed przystąpieniem do nauki? Jaka organizacja bądź partia polityczna wystawiła kandydatowi skierowanie do OSP? Jakie rekomendacje zawierały skierowania?

Niezmiernie ważne jest również prześledzenie dalszych losów zawodowych absolwentów OSP. Jakie pełnili funkcje w wojskowym wymiarze sprawiedliwości? Dla porównania, absolwenci średnich szkół prawniczych szybko awansowali i pełnili nawet funkcje prezesów sądów wojewódzkich⁴⁵. Czy abiturienti OSP przechodzili do sądownictwa i prokuratury powszechnej po 1955 r.? Jeżeli tak, to ilu zdecydowało się na taki krok, jaki stanowili procent ogółu absolwentów OSP? Jakie rozpoznawali sprawy w sądzie, czy prowadzili sprawy w prokuraturze? Czy wszyscy kontynuowali edukację i ukończyli studia prawnicze i aplikację? Jak długo pracowali w wymiarze sprawiedliwości? Jakie były ich dalsze losy?

Przykładowo, Andrzej Makowicz — absolwent OSP z 1949 r. — już w 1951 r. awansował na funkcję kierowniczą, tj. pełnił obowiązki szefa Wojskowego Sądu Garnizonowego (dalej: WSG) w Katowicach, następnie Wojskowego Sądu 11 Korpusu Piechoty. W latach 1952—1954 był szefem Wojskowego Sądu Rejonowego (dalej: WSR) w Rzeszowie, a w latach 1954—1955 sprawował funkcję szefa WSR w Poznaniu. Karierę w wojskowym wymiarze sprawiedliwości zakończył w Zarządzie Sądownictwa Wojskowego (dalej: ZSW)⁴⁶. Inny absolwent OSP z 1949 r. — Władysław Sygnet — dopiero w latach 1971—1972 został zastępcą szefa Sądu Marynarki Wojennej, w latach 1972—1977 był szefem

⁴² A. Lityński: *Organizacja wymiaru sprawiedliwości oraz prawo sądowe*. W: M. Kalas, A. Lityński: *Historia ustroju...*, s. 232; Idem: *Historia prawa Polski Ludowej...*, s. 48.

⁴³ M. Zaborski: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 135.

⁴⁴ P. Kładoczny: *Kształcenie prawników...*, s. 98; M. Zaborski: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze...*, s. 126; Idem: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Część I...*, s. 88.

⁴⁵ P. Kładoczny: *Kształcenie prawników...*, s. 100.

⁴⁶ AIPN, sygn. 2174/8121,teczka akt personalnych Andrzeja Makowicza, k. 9. R. Leśkiewicz: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946—1955). Organizacja, funkcjonowanie i procesy archiwotwórcze*. Warszawa—Poznań 2009, s. 102—104; *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu 1946—1955*. Red. W. Handke, R. Leśkiewicz. Poznań 2006, s. 35—37.

WSG w Katowicach, a w latach 1977—1983 zajmował stanowisko szefa Sądu Śląskiego Okręgu Wojskowego⁴⁷. Natomiast Henryk Urbanowicz tylko przez okres półtora roku (w latach 1982—1983) sprawował funkcję kierowniczą jako pełniący obowiązki zastępcy szefa Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego. Służbę sędziowską zakończył w tym sądzie w 1987 r.⁴⁸. Już na podstawie tych danych dotyczących trzech absolwentów OSP można zauważyć, w jak różny sposób kształtowały się ich kariery zawodowe.

Ważnym pytaniem pozostaje: jakie były oceny kierownictwa DSS MON, ZSW, PZPR, przełożonych absolwentów OSP ich przydatności do zawodu, ich wykształcenia i przygotowania zawodowego? Czy w ocenie opiniujących OSP osiągnęła stawiany przed nią cel wykształcenia „nowego typu” sędziów i prokuratorów? Na ile OSP wypełniła luki obsady personalnej w sądownictwie i prokuraturze wojskowej? OSP miała bowiem za zadanie „uzupełnienie w jak najkrótszym czasie kadry aparatu służby sprawiedliwości pracownikami, zasługującymi na zaufanie i mogącymi zajmować odpowiedzialne stanowiska sędziów i prokuratorów”⁴⁹.

Jak wynika z dotychczasowych badań prowadzonych wycinkowo, kształcenie przyszłych sędziów i prokuratorów wojskowych w ramach kursów OSP nie dało całkowicie zadowalających wyników. Jak podkreślał w lutym 1953 r. szef ZSW płk Oskar Karliner, wychowankowie OSP zasilili niższe stanowiska, tj. aplikantów i asesorów, natomiast ze względu na niewystarczające przygotowanie zawodowe brak było możliwości awansowania ich na kierownicze stanowiska. W celu poprawy sytuacji i stałego dopływu odpowiednio wyszkolonej kadry, szef ZSW wnioskował o stworzenie w Akademii Wojskowo-Politycznej fakultetu prawniczego. Mieli go zasilić kandydaci z wojska, w dużej mierze absolwenci OSP⁵⁰.

Na ile OSP zmieniła skład społeczno-klasowy w korpusie osobowym oficerów służby sprawiedliwości? Kształcenie młodych prawników miało na celu możliwość usunięcia z sądownictwa wojskowego prawników przedwojennych „obciążonych dogmatyzmem”. Przedstawione pytania badawcze nie wyczerpują wszystkich problemów związanych z kształceniem wojskowych prawników „nowego typu” w OSP. Należy wyrazić nadzieję, że kolejne badania, zwłaszcza na materiale źródłowym, przyniosą nowe ustalenia, znacznie poszerzając naszą aktualną wiedzę.

⁴⁷ AIPN, sygn. 2174/6574,teczka akt personalnych Władysława Sygneta, k. 10; K. Szwa-grzyk: *Prawnicy czasu bezprawia...*, s. 435—436; F. Musiał: *Polityka czy sprawiedliwość? Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946—1955)*. Kraków 2005, s. 438—439.

⁴⁸ AIPN, sygn. 2174/7059,teczka akt personalnych Henryka Urbanowicza, k. 10.

⁴⁹ Notatka odnośnie do realizacji Uchwały Biura Politycznego KC PZPR w części dotyczącej oczyszczenia, uzupełnienia i szkolenia kadry sądów wojskowych sporządzona przez szefa ZSW płk. Oskara Karlinera dn. 5.12.1952 r. CAW, sygn. IV.502.2/A.84, k. 508.

⁵⁰ Pismo szefa ZSW, płk. Karlinera nr 0156/53 z dnia 10.02.1953 r. do szefa GZP gen. bryg. K. Witaszewskiego. CAW, GZP, sygn. IV.502.2/A.86, k. 64—67.

Bibliografia

Archiwalia

- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
 Katowice,teczka akt personalnych, sygn. 542/392,
 Warszawa,teczki akt personalnych, sygn. 2174/2149, 2174/6574, 2174/7059,
 2174/8121,
 Warszawa, zespół WSR Warszawa, sygn. 945/84.
 Centralne Archiwum Wojskowe, sygn. 643/61/136, IV.501.1/A.149, IV.501.1/A.150,
 IV.502.2/A.84, IV.502.2/A.86, IV.502.2/A.640.

Akty normatywne

- Dekret z dnia 22.01.1946 r. o wyjątkowym dopuszczeniu do obejmowania stanowisk sędziowskich, prokuratorskich i notarialnych oraz do wpisywania na listę adwokatów (Dz.U. 1946, nr 4, poz. 33).
 Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14.05.1948 r.

Literatura

- Chajn L.: *Trzy lata demokratyzacji prawa i wymiaru sprawiedliwości*. Warszawa 1947.
 Cichocki B., Jóźwiak K.: *Najważniejsze są kadry. Centralna Szkoła Partyjna PPR/PZPR*. Wstępem opatrzyli M. Kula, R. Turkowski. Warszawa 2006.
 Ciupiński A.: *Działalność Fakultetu Wojskowo-Prawniczego Akademii Wojskowo-Politycznej im. Feliksa Dzierżyńskiego w latach 1953—1956*. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1984, nr 4.
Instrukcja zatwierdzona 2 kwietnia 1951 r. przez Sekretariat Biura Organizacyjnego KC PZPR dot. naboru aktywu do aparatu politycznego wojska i werbunek do szkół oficerskich. W: *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944—1956*. Oprac. J. Poksiński, A. Kochański, K. Persak. Warszawa 2003.
 Iserles I.: *O programach szkół sędziowskich i prokuratorskich*. „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1950, nr 4.
 Kładoczny P.: *Kształcenie prawników w Polsce w latach 1944—1989*. „Studia Iuridica” 1998, T. 35.
 Kochański A.: *Polska 1944—1991. Informator historyczny*. T. 1: *Podział administracyjny. Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe (1944—1956)*. Warszawa 1996.
Konferencja sędziów-absolwentów Szkół Prawniczych. „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1950, nr 5.

- Lesiakowski K.: *Centralna Szkoła Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1945—1947*. Łódź 2017.
- Leśkiewicz R.: *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946—1955). Organizacja, funkcjonowanie i procesy archiwotwórcze*. Warszawa—Poznań 2009.
- Lityński A.: *Historia prawa Polski Ludowej*. Wyd. 5. Warszawa 2017.
- Lityński A.: *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*. Białystok 1999.
- Lityński A.: *Organizacja wymiaru sprawiedliwości oraz prawo sądowe*. W: M. Kalas, A. Lityński: *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2000.
- Łustacz L., Muszyński J., Pierzchlewski R.: *Szkolenie kadry oraz działalność naukowa i wydawnicza*. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1963, nr specjalny.
- Musiał F.: *Polityka czy sprawiedliwość? Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946—1955)*. Kraków 2005.
- Muszkat M.: *O reorganizację studiów prawa*. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1945, nr 3—4.
- Poksiński J.: *„My, sędziowie, nie od Boga...” Z dziejów Sądownictwa Wojskowego PRL 1944—1956. Materiały i dokumenty*. Warszawa 1996.
- Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu 1946—1955*. Red. W. Handke, R. Leśkiewicz. Poznań 2006.
- Szwagrzyk K.: *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce 1944—1956*. Kraków—Wrocław 2005.
- Uchwała Biura Politycznego KC PZPR z 20 marca 1951 r. o pracy organów służby sprawiedliwości w wojsku*. W: *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944—1956*. Oprac. J. Poksiński, A. Kocharński, K. Persak. Warszawa 2003.
- Zaborski M.: *Oni skazywali na śmierć... Szkolenie sędziów wojskowych w Polsce w latach 1944—1956*. W: *Skryte oblicze systemu komunistycznego. U źródeł zła...* Red. R. Bäcker, P. Hübner. Warszawa 1997.
- Zaborski M.: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Cz. I: Średnie szkoły prawnicze*. „Palestra” 1998, nr 1—2.
- Zaborski M.: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Cz. II: Centralna Szkoła Prawnicza im. Teodora Duracza i Wyższa Szkoła Prawnicza im. Teodora Duracza*. „Palestra” 1998, nr 3—4.
- Zaborski M.: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Cz. III: Oficerska Szkoła Prawnicza*. „Palestra” 1998, nr 5—6.
- Zaborski M.: *Szkolenie „sędziów nowego typu” w Polsce Ludowej. Cz. IV: Fakultet Wojskowo-Prawniczy*. „Palestra” 1998, nr 7—8.

Marta Paszek

Juristische Offizierschule (1948—1954) — Forschungsdesiderate

Schlüsselwörter: Volkspolen, Justiz, Richterschulung

Zusammenfassung: Mit der Veränderung der politischen Lage in Polen nach dem Zweiten Weltkrieg stellten die Kommunisten neue Aufgaben für die Justiz: Kampf gegen politische Gegner und Schutz des politischen Systems.

Ihre Umsetzung sollte durch einsatzbereite Richter und Staatsanwälte sichergestellt werden. Zu diesem Zweck wurden diejenigen Personen in die Justizbehörde eingeführt, die nach solchen Vorbildern geschult wurden, die die europäische Rechtskultur ablehnten. Die Militäranwälte wurden in der Juristischen Offizierschule ausgebildet, die am 19. Mai 1948 vom Verteidigungsminister eingerichtet wurde. Dies war eine juristische Oberschule, die nur ein Minimum am Wissen an die Absolventen weitergab.

Marta Paszek

Officer Law School (1948—1954) — research postulates

Keywords: People's Poland, judiciary, training of judges

Summary: Together with the change in the political situation in Poland after World War II, the communists set new tasks for the justice system — fighting against political opponents and protecting the system.

Their implementation was to be ensured by discretionary judges and prosecutors. To this end, persons trained according to models that rejected European legal culture were introduced to the judicial authorities. Military lawyers were educated at the Officer Law School, established on 19 May 1948 by the Minister of National Defence. It was a secondary law school, which provided only a minimum of knowledge to graduates.

